

KONGRESI, SIMPOZIJI, DRUŠTVENO ŽIVLJENJE

SLOVENSKO PODJETNIŠTVO

Posvetovanje v Ljubljani, 19. 1. 1994

Inštitut za novejšo zgodovino je 19. januarja 1994 pripravil v svojih prostorih posvetovanje, ki je spregovorilo o slovenskem podjetništvu. Prispevke sodelujočih bi lahko razdelili v več smiselno zaokroženih skupin. Uvodni takt posvetovanju je dal dr. Ferdo Gestrin z referatom o pojavu podjetništva v poznem srednjem veku do pojava manufaktur. Naslednja skupina referatov je predstavila oblikovanje in delovanje podjetništva na Slovenskem v času od konca 18. stoletja do prve svetovne vojne. Sledila je plastična predstavitev dogodkov na podjetniškem področju v času kraljevine SHS in kraljevine Jugoslavije. Posvetovanje pa sta zaključila referenta, ki sta spregovorila o podjetništvu v času NOB in v prvih treh povojnih letih.

Dr. Ferdo Gestrin je v svojem prispevku Pojav podjetij od poznega srednjega veka do manufaktur predstavil gospodarske razmere v slovenskem prostoru tega časa. Spregovoril je o tistih obrtneh, katerih razvoj je presegel cehovske okvire in so se vse bolj razvijale, če so hotele zadostiti vse večjemu povpraševanju. Tu se začenjajo zametki manufaktur na področju železarstva in ladjedelništva. Za lastnike teh podjetij je bilo značilno, da tako podjetje ni bilo njihov edini vir pridobitništva. V teh podjetjih so že delali mezdni delavci, poznali so že tudi tuje strokovnjake. Gospodarske razmere so bile tedaj dokaj razgibane in v slovenskem prostoru se je obračal kar precej velik kapital.

Mag. Stane Granda je v svojem zelo preglednem prispevku Viri akumulacije kapitala v 19. stoletju najprej predstavil težave pri pregledovanju virov za to vrsto zgodovine, kajti tu pridejo v poštev posamezne biografije, oporoke in popisi zapuščin posameznih kapitalistov, ki so živeli na Slovenskem v 18. in 19. stoletju. Na akumulacijo kapitala v naših krajih so vplivali dogodki v takratni monarhiji in tudi v Evropi, prav tako pa tudi miselnost domačega prebivalstva. Domačini so denar najraje vlagali v nepremičnine, večjega tveganja si niso dovolili, bili pa so precej spretni pri pridobivanju kapitala. Tako poznamo na Slovenskem kar nekaj gospodarsko dokaj močnih družin, ki pa na gospodarski dvig dežele niso imele večjega vpliva.

Dr. Jasna Fischer je v svojem prispevku Odprtost slovenske industrije v letih pred prvo svetovno vojno povezala čas Avstro-Ogrske z dogajanjem v začetku kraljevine SHS. Predstavila je nekatera industrijska podjetja, ki so se obdržala tudi v kraljevini SHS. Tudi ona je najprej spregovorila o problemih virov za tako raziskavo. Osnova za njeno delo je bila anketa iz leta 1919. Predstavila je tiste vrste industrije in obrti, ki so bile namenjene izvozu, tako po avstroogrski monarhiji kot tudi širše na področje Balkana (Črna gora, Srbija), Evrope, severne Afrike in celo Avstralije.

Dr. France Kresal je predstavil Vlogo in mesto podjetništva v družbi (1918–41). Po prvi svetovni vojni se je Slovenija znašla v novi državi, kjer je bila najbolj industrializirano področje. Prizadevala si je čim bolj prebroditi povojni šok in si ustvariti čim večjo gospodarsko samostojnost. O gospodarskem razvoju v prvih povojnih letih so odločali gospodarstveniki in ne politiki, zato se je gospodarstvo tudi razmeroma hitro uredilo. V Ljubljani so tako nastali ljubljanski velesejem, ljubljanska borza, gospodarska zbornica. Čas med obema vojnama je obravnaval tudi dr. Žarko Lazarevič. Govoril je o Podjetništvu v slovenskem kmetijstvu in tako zaokrožil gospodarsko sliko, ki jo je predstavil dr. Kresal. Kot je bilo že omenjeno, je Slovenija po prvi svetovni vojni prišla v izrazito kmetijsko državo, kar nikakor ni bilo spodbudno za slovensko kmetijstvo. To bi se moralo otestiti starih težav, dvigniti produktivnost ali pa zmanjšati število kmečkega prebivalstva. Uvajati bi morali nove kulture, povečati stopnjo specializacije in komercializacije kmetij. Kljub temu je bila le 1/20 kmetov članov kmetijske zadruge, precej več jih je bilo včlanjenih v kreditni zadrugi.

Razmere med drugo svetovno vojno in stanje v prvih treh povojnih letih sta predstavila dr. Zdenko Čepič in dr. Jože Prinčič ter tako zaokrožila sliko o podjetništvu na Slovenskem. Dr. Čepič je v svojem referatu Revolucija in podjetništvo (1941–45) spregovoril o odnosu vodstva revolucije do socialistične faze gospodarstva. Tudi v Sloveniji so uvajali značilne poteze socialističnega gospodarstva. Pogledi na zasebno lastnino in na podjetništvo so se spreminjali glede na potrebe in taktiko oblasti. Revolucionarni posegi v lastnino in podjetništvo so se začeli že med NOB, nadaljevali pa seveda po vojni. To pa je že tema, o kateri je spregovoril dr. Prinčič v prispevku Nadoomestitev individualnega podjetništva z državnim v industriji, trgovini, gostinstvu in obrti 1945–48 na ozemlju LR Slovenije. Zasebno podjetništvo je bilo mogoče v prehodnem obdobju – predvsem v trgovini, ki je država še ni prav obvladala. Tako kot se je krepil državni sektor, tako je bil vse močnejši pritisk na privatno podjetništvo. V Sloveniji so takoj po vojni privatno podjetništvo celo

podpirali. Leta 1946 se je začela propaganda proti velekapitalu, pozitivno pa so ocenjevali mala podjetja. Leta 1947 se je s planskim gospodarstvom začela propaganda proti srednjim in malim podjetjem. Na nekatera podjetja je bil ta pritisk hujši, na nekatera milejši, bil pa je povsod.

Prispevkom je sledila diskusija, ki je skušala razjasniti vsaj tri probleme. Najprej so razpravljali skušali odgovoriti na vprašanje, ki je ves čas viselo v zraku, namreč, da so od poznega srednjega veka do 1945 lahko na Slovenskem posamezne družine zbrale dokaj velike kapitale, nikoli pa se ni oblikoval slovenski narodni kapital. Je bila za to kriva pregovorna kranjska »foušija« ali kaj drugega? Več diskutantov se je dotaknilo tudi drugega problema, ki je povezan s prvim, namreč nacionalne zavesti in podjetništva. Se to povezuje, izključuje ali le tolerira? Govora je bilo tudi o terminologiji, ki bi morala biti bolj dorečena na področju gospodarske zgodovine. Tako se lahko hudi in grdi dogodki skrivajo za dokaj meglenimi in nedolžnimi izrazi. O tem problemu bi morali spregovoriti tudi ekonomisti, ki so bili vabljeni na ta posvet, prišel pa ni nihče.

Eva Holz

ŽIVLJENJE IN DELO DRAGOTINA LONČARJA. POSVET OB 40-LETNICI SMRTI

Ljubljana, 21. april 1994

Slovenska matica je ob 40-letnici smrti Dragotina Lončarja priredila posvet o njegovem življenju in delu. Mož, ki je zaradi svojih zgodovinskih del naši srenji posebno drag, je v teh nenavadnih in nenormalnih časih še posebno primerna osebnost za raziskovalce. Želeti bi bilo, da bi njihova spoznanja hitro prišla v srednješolske učbenike, da bi balkanski balast zamenjali z ljudmi, ki dejansko zaslužijo mesto v zgodovinskem spominu Slovencev.

Posvetovanje je bilo poldnevno, nastopilo je pet referentov: Franc Rozman, Življenje in delo Dragotina Lončarja, Irena Gantar Godina, Dragotin Lončar in Masaryk, Jurij Perovšek, Lončarjevi narodni in politični pogledi v času med svetovnima vojnama, Vasilij Melik, Zgodovinsko delo Dragotina Lončarja in Peter Vodopivec, Dragotin Lončar in Slovenska matica. Referati so bili zelo skrbno pripravljeni, referenti so se držali teme in upoštevali razpoložljiv čas. Bila je to ena boljših Matičinih znanstvenih prireditev v zadnjih letih.

Že iz Rozmanovega referata je bilo začutiti, dopolnili pa so ga tudi ostali predavatelji, da se z obravnavo Lončarja začena podrobnejše seznanjanje s slovensko nemarksistično levico. Ta je bila leta in leta v bistvu zanemarjena, saj so jo »marksistični« raziskovalci zanemarjali bolj kot desne idejne nasprotnike. Odnos do nje bi lahko označili s smiselno rabo znanega gesla, da so socialdemokrati največji sovražniki delavskega razreda. Ker je sedanja slovenska družba v iskanju lastne politične identitete, ker je v našem javnem življenju izredno čutiti pomanjkanje resnične levice, je bilo prireditve možno razumeti tudi tako, da želi Matica z njo preseči sebe, da vrši poslanstvo, ki ga zato poklicane institucije niso sposobne realizirati. Ker je imela v preteklosti vrsto tovrstnih uspešnih potez z vračanjem slovenskih katoličanov v javno življenje na Slovenskem, želimo, da bi tudi to posvetovanje rodilo takšne rezultate.

Irena Gantar Godina je s svojim referatom ponovno aktualizirala problematiko raziskovanja politične misli na Slovenskem. Nazori Dragotina Lončarja so vse kaj drugega kot cinizma polna vladavina prava, ki nam jo dnevno ponujajo. Slovenski družboslovci (njihova odsotnost je bila opazna) bi bili za lastni narod veliko bolj koristni s študijem Lončarja in njemu podobnih, kot pa so s histeričnim iskanjem dvojnikov južnoameriškim generalom. Ob referatu I. Gantarjeve se je zastavilo tudi vprašanje, ali organizatorji simpozija niso mogli najti referenta, ki bi skušal primerjati Lončarjeva socialna razglabljanja s Krekovimi in Gosarjevimi. Ob Perovškovem referatu se je poslušalec vprašal, kaj je nekatere Slovence tako gnalo v jugoslavenarstvo, da se jim še danes dnevno toži po njem. Zakaj se slovenska inteligenca rada tako nekritično veže na oblastnike? Veliki slovenski umi tega stoletja, mednje sodi nedvomno tudi Lončar, nam kažejo drugačno pot, ki pa ima žal zelo malo posnemalcev. Lončarjevo zgodovinsko delo po Melikovem mnenju ni pomenilo napredka le v metodološkem pogledu, ampak je z obzirnostjo, nežaljivostjo in toleranco pot, ki ponuja alternativo načinu, katerega glavni cilj je strokovni diskusiji nekoga »lopniti po glavi«. Prav to njegovo kulturno podobo je še posebej izpostavil tudi Peter Vodopivec. Biti osebno politično opredeljen, pa voditi Slovensko matico ne le korektno in pedantno, ampak vseslovensko in nestransko, je redka sposobnost, gotovo pa trajen vzor Matičinim funkcionarjem.

Posvet o življenju in delu Dragotina Lončarja je potekal bolj ali manj v krogu zgodovinarjev. Glede na njihov odnos do njega je to nedvomno upravičeno, glede na samega moža pa nekoliko premalo. S tem je bilo opravljeno določeno strokovno in pietetno opravilo, pravi namen prireditve pa bo dosežen z realizacijo obljube, da bo Slovenska matica izdala njegovo izbrano delo.

Stane Granda